

Ympäristöntutkimus
Maaperä ja ympäristö

S U O

Julkaisija: SUOSEURA

Toimituskunta: Risto Tuomikoski (puh. joht.),
Viljo Puustjärvi, Erkki Numminen, Into Rauhala (päätoimittaja)

Toimitus:

Tammela

Teuro

Puh. Teuro 11

Tilauhinta 350:—

N:o 5

1960

11. vuosikerta

20. 12. 1960

Kirjoituksia lainattaessa pyydetään mainitsemaan lehden nimi

Esko Palo:

KANSANKIELEN KESKEISTÄ SUOSANASTOA II

KORPI

Suosanaston tärkeällä *korpi*-sanalla on Nykysuomen sanakirjan mukaan seuraavat merkitykset: 1. 'synkkä (kuusi)metsä, sydänerämaa, salo' 2. 'kuusta t. koivua (joskus muitakin lehtipuita) kasvava suomaa'. Murteissa tavataan samoja merkityksiä. (Kartta 7.) Merkityksestä 'kosteaa, alava (kuusi)metsäinen alue' on tietoja hajanaisesti ympäri Suomea. Eniten on kuitenkin hämäläismurteiden alueelta. »S-ei os suota eikä muata se o sellasta korpee ko Jukajärve ranta» (Juva).

Vanhoissa sanakirjoissa on mm. Ganderilla *korpi* 'gran kjärr'. Enimmät maininnat viittaavat muihin merkityksiin.

Myös merkityksestä 'tiheä, synkkä metsä' on tietoja hajanaisesti ympäri maata. Vain lounaismurteissa merkitys näyttää olevan yksinomainen. Korpi on »semmosta jok on tiukkoa, kuusmehteä kasvoa» (Koskenpää). Jusleniuksesta lähtien on sanakirjoissa samanlainen merkitys: Juslenius *korpi* 'skog', Renvall *korpi* 'silva deserta et vasta, dicker Wald'.

Sanakirjoissa ja vanhassa kirjallisuudessa on lukuisasti merkintöjä *korven* merkityksestä 'kaukana oleva asumaton (metsä)seutu'. Jo Ericus Schroderus mainitsee 1600-luvulla ilmestyneessä sanakirjassaan *korvelle* merkitykset 'solitudo, ökn, die Weste'. Siitä lähtien merkitykset toistuvat. Tuntuu siltä, kuin *korpi*-san-

tällainen käyttö olisi kirjallista perinnettä, koska varsinaisista murteista ei ole kuin joku harva tieto.

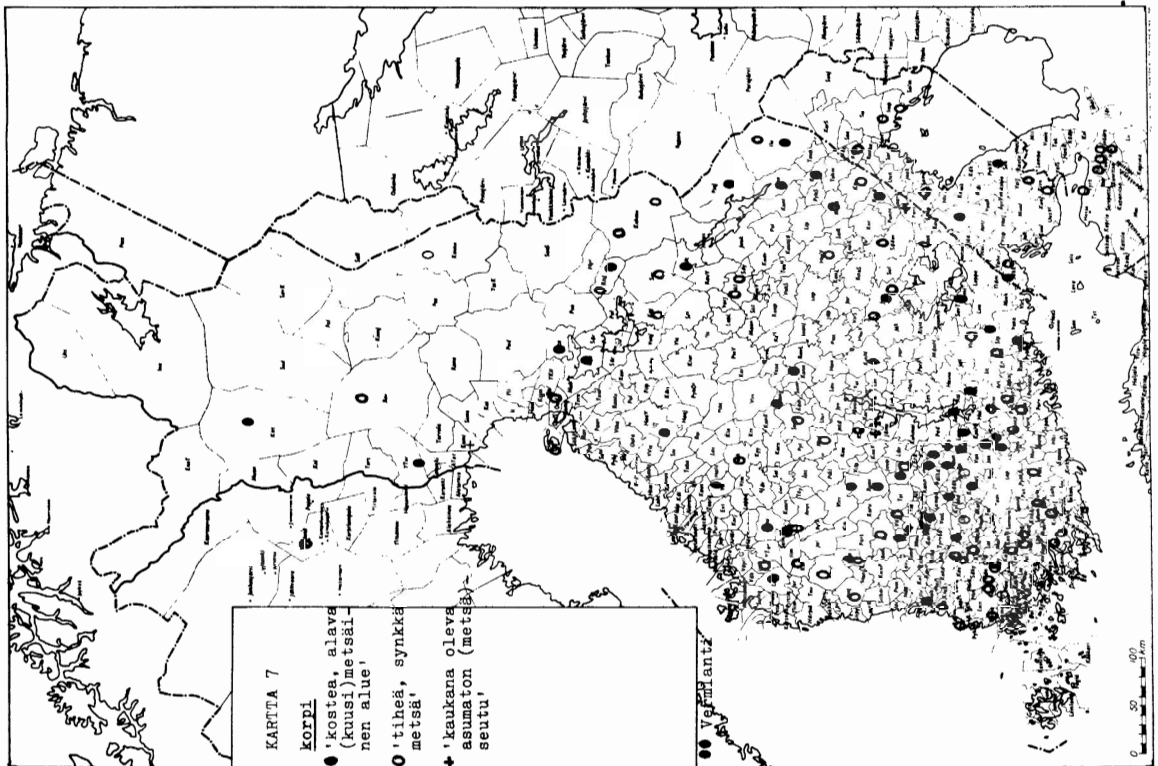
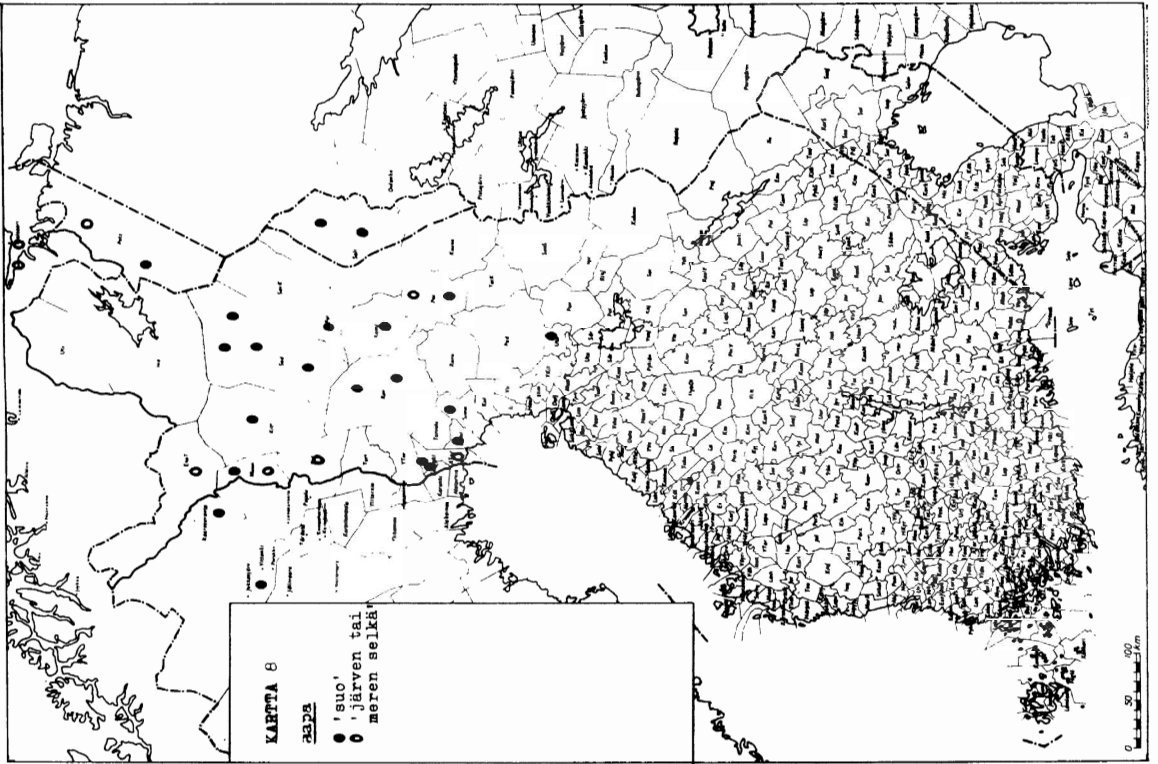
Kaikki *korpi*-sanana merkitykset ovat niin läheisiä, ettei liene väärin olettaa niiden kehittyneen toisistaan. *Korvella* on vastineita karjala-aunuksessa, lyydissä, vepsässä, virossa sekä epävarmoina vogulissa ja samojedissa. Venäjään sana on lainautunut karjala-aunuksesta tai lyydistä.

AAPA

Merkityksiensä puolesta paralleeli *neva*-sanalle on *aapa*. NS:n mukaan se on 'aukea puuton suo' tai (murt.) 'aava merenselkä'. Vanhoissa sanakirjoissa *aapa* on vain Lönnrotilla: *aapa, aavan* 'sumpigt fält, blöt och flack mosse, moras, myra (blötare och öppnare än jänkä)'. Lisävihkossa on vielä merkitys 'fjordens mynning, hafvet utanför en fjord'.

Kansankielessä *aapaa* tavataan vain Peräpohjolan murteissa. (Kartta 8.) Alueen etelärajana on pidettävä Simon—Posion linjaa. Merkitys on yleisimmin 'aukea, suuri suo'. »Täs oli aapa, Inarhim päin Kieriaapa, vaivaisenvarpua kasvaa» (Kittilä). Paikoin *aapa*-asanalla tarkoitetaan 'meren tai järven selkää, ulappaa'. »Äskön olimma vielä meren aavalla, nyt olemma jo maisa» (Alatornio).

Jo se, että *aapa*-sanaa esiintyy vain Peräpohjolassa, viittaa lapin vaikutukseen. Y. H. Toivosella onkin etymologises-

sa sanakirjassa monia lapin murteiden vastineita. Niidenkin merkityksinä on 'aukea suuri suo' ja 'aava meri'. On vaikeaa päätellä, kumpi on aikaisempi vai ovatko merkitykset tulleet samanaikaisesti lappiin. Toivonen mainitsee epävarmoina lainamahdollisuuksina muinaisnorjan sanan *haf* 'meri, vuonon ulkopuolinen aava meri' (nykyruotsissa ja -norjassa *hav* 'meri') sekä toisena nykyruotsin murteissa tavattavan sanan *ava, avi, ave* 'matala, ahdas järven t. joen lahti, märkä niitty'. Näistä mahdollisuuksista tuntuu edellinen merkityksien puolesta luonnollisemmalta. Lienee todennäköistä, että suomeen lainautuessaan *aapa*-sanalla oli jo molemmat päämerkitykset. Missä oli laajahko ulappa, joko meri tai järvi, siellä merkitys on liittynyt vedelliseen selkään, muualla laajat suoaukeat ovat saaneet nimekseen *aavan*.

Suotieteellisessä sanastossa *aapasuolla* on seuraavat käännökset (Suosanasto): 'aapamyr, Aapamoor (subarktischer Moortyp mit Rimpis und Strängen)'.

Kuusamossa ja Tärännössä tavattava *aava* 'puuton suo' (I t k o n e n, Inarin murteen topografista sanastoa) saattaa olla kontaminaatiotapaus: murteissa yleinen sana *aava* 'aukea, laaja' on siirtynyt substantiivin funktioon ja saanut merkityksen 'suuri suo', mikä lähes homonyymillä *aapa*-sanalla on.

JÄNKÄ

Jänkä on vain Peräpohjolassa tavattava suonnimi. Sillä on rinnakkaismuoto *jänkkä*, joka on yleinen Tornion murteistossa. (Kartta 9.) NS:ssa on *jängällä* merkitys 'aava (Pohjois-Suomen) neva t. letto, jolla saattaa kasvaa myös puita'. Kansankielessä merkitykset ovat 'aukea suo, pienehkö suo tai puita kasvava suo'. »Ei mikhään ole niin hyvää kuj jänkä pelloksi» (Inari), »Jänkissä on useasti soimea vesi» (Tärantö).

Rovaniemeltä on kaksi tietoa, joiden mukaan *jänkä* on 'suomuta'. Esimerkki: »[Tekosontatunkioon] veätethäj jänkää ja lammahkarsinaa». Oulujoella ja Nivalassa *jänkä* merkitsee 'korkeahkoa paikkaa, jännettä suolla': »Lähennevam poekki kulu-kè monta jänkää» (Nivala).

Vanhoissa sanakirjoissa *jänkä* on ensiksi *Gananderilla*: *jängä* tai *jänkä* 'mossa, dyy, kärr, palus, newa, suo, rimpä'; »kes-

kelle jänkää» = midt i mossan (in Tornea et Kemi). Muissa sanakirjoissa on samoja merkityksiä.

Jänkä-sanalle on vastineita Petsamon karjalassa, jossa sana merkitsee 'suurta suota tunturien välissä'. *Toivosen* (SKES I) mukaan *jänkä*-sanalla on vastineita lapissa, syrjäänissä, vogulissa ja ostjakissa. Venäjän murteisiin *jänkä* on lainautunut itämerensuomalaiselta taholta.

VUOTSO

Aivan Peräpohjolan pohjoisimmissa murteissa (*Kittilä, Sodankylä, Pello, Salla, Inari*) tunnetaan sana *vuotso*, Kittilässä myös muodossa *uotso* ja *Erkki Itkosen* mukaan *vuotsu*. (Kartta 10.) Sanalla on merkitys 'pitkä, kapea suo, vetinen paikka' tai 'rantamatalikko'. Esimerkki Kittilästä: »Uotsonkuru Pöntsön takana kahem maav välissä niittu». Vain Lönnrotin sanakirjassa on *vuotso* 'ngt slags kärr'.

Sana on lappalainen laina. *T. I. Itkosen* lla on Suomen lappalaiset -teoksessa (I s. 18) sana *vuättšu* 'vuotso, pitkä, kapeahko suoalue, jossa on peräkkäisiä lampia'. Hän esittää sen lainautuneen lapista Peräpohjolan suomeen (s. 99).

VUOMA

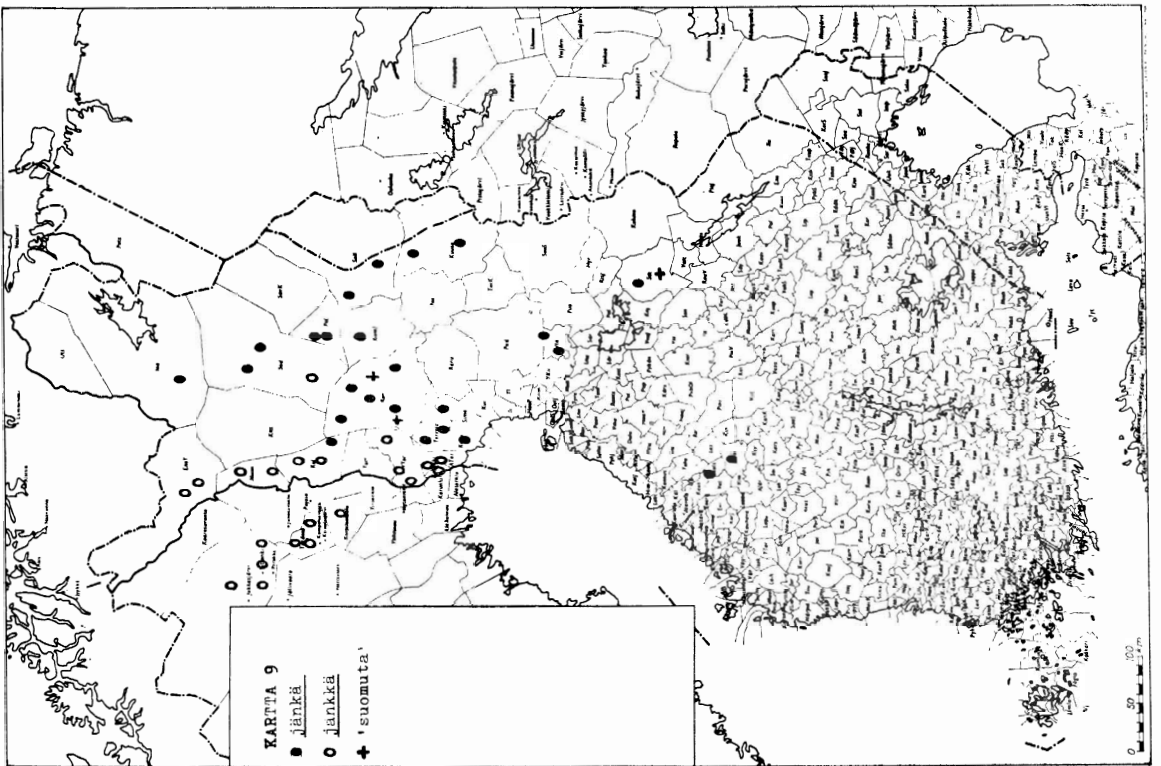
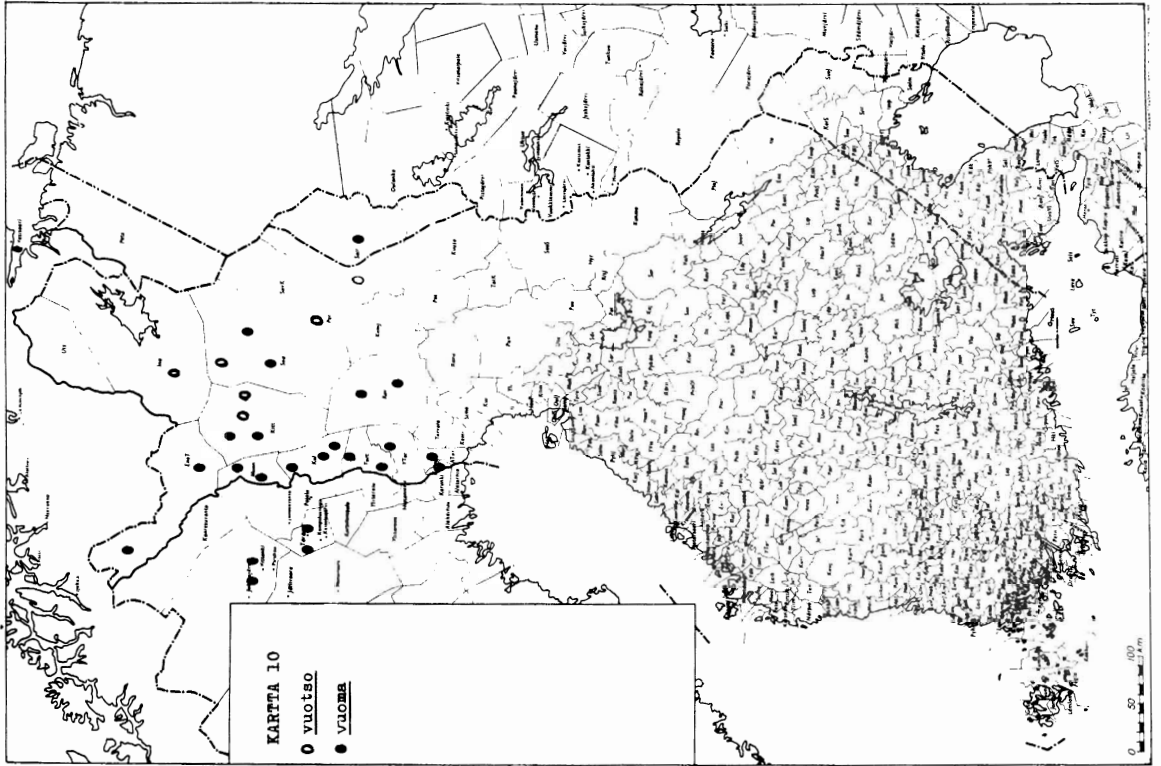
Neljäs Peräpohjolan murteiden oma suonnimitys on *vuoma*. Tietoja on lähinnä Kemin ja Tornion murteistoista, mutta sana on tuttu myös Sallassa ja Vesisaarissa. (Kartta 11.) *Vuoma* tai paikoin *uoma* merkitsee 'laajaa puutonta suota'. »Vuomakki saattaa kaataav vetens kahtajale» (Kittilä). Sodankylästä on tieto, jonka mukaan *vuoma* on 'jängän eli suon lahti'.

Jo *Gananderista* lähtien on *vuomasta* sanakirjatietoja: *wuoma* (Lapp. et Sotkam) 'en mossan eller kärr emellan fjällarne', idem ac 'newa, sänk'. *Lönnrotilla* on *vuoma* 'stort, vidsträckt kärr (vuono) kärrflacka, moras neva vuono'.

Vuoma on myös lappalainen laina. *Nielsenin* mukaan mm. Norjan lapissa on sana *vuobme* 'woodland (as opposed to bare mountin, duoddâr)'. Myös muissa lapin murteissa on vastineita.

LEVÄ JA LEVÄKKÖ

NS:ssa on levällä seuraavat merkitykset: 1. 'algae, kooltaan ja rakenteeltaan

vaihtelevia sekovartisia kasveja' 2. 'sammalpeitteinen suon silmäke'.

Kansankielessä *levä* tunnetaan edellisten merkitysten lisäksi suonnimenä Keski-Pohjanmaalla, Hailuodossa sekä Kemissä ja Tornion murteistoissa. Jämsästä on myös hajatieta. (Kartta 11.) Esimerkki Tärännöstä: »Levä on yhtä pehmeä mutta ei niin syvä, heinä se on julma kasuamahan, satälalvaa».

Tiedot *levän* 'upottava, pehmeä kohta' -merkityksestä ovat samoilta alueilta kuin edelliset tiedot. Usein niitä on vaikea erottaa toisistaan.

Sanakirjoissa on mainintoja näistä *levän* merkityksistä aina Jusleniuksen sanakirjan lisäyksistä lähtien: Lis. *lewä* 'sumpig mark'; Lön n r. *levä* 'fly, dy, äfja, sank mosse, gungfly, hängdy, med vattenväxten fyllt grop, bränntorf'.

Yleisimpiä *levän* murteissa tavattavista merkityksistä ovat 'kelluva sammalkerros' ja 'algae'-kasvi. Niiden esiintymisalueet ovat suurin piirtein samat käsittäen savolaismurteet sekä keski- ja pohjoispuhjalaiset murteet sekä osia Etelä-Pohjanmaalta. Tietoja on suhteellisen niukasti, joten selviä rajoja ei voi hahmotella. Parikkalasta on seuraava esimerkki: »Karstsykkeellä ku kierretää levijä, ni tulloo parista avannosta vaikka kui suur kuorma». Lohtajalla sanotaan: »Siin [järven rannalla] on semmonel levä joka nousee ja laskee».

Sanakirjoissa on samoja merkityksiä Jusleniukselta lähtien: *lewä* 'alga in reti, siögräs i noten'; Lön n r. *levä* 'alg, sjögräs, vattenväxt i brunnar och gropar'.

Kansankielessä tavataan myös *leväkkö*-johdos, jolla on merkitykset 'hyllävä suo, vesiperäinen maa, hete, vesisammalikko'. »Leväkkö moatuu moaks aja' olloo» (Konginkangas).

Suomen kielen etymologisessa sanakirjassa on esitetty *levä*-sanalle seuraava epävarma germaaninen lähtökohta: **sleva*, muinaisnorjan *slefa* 'suusta valuva kuola', *sly* 'limainen vesikasvi'.

KONTO JA KONTEIKKO

Konto-sana ei kuulu yksinomaan suonanastoon, vaan sillä on lukuisasti erilaisia muitakin merkityksiä, joita mm. NS luettelee pitkälti. Suonnimitysten kannalta ovat tärkeitä *konnon* merkitykset 'rahkasuo, kytömaa ja turve'. Kartasta 12 näh-

dään, että *konto* merkitsee 'kuivahkoa suota' Etelä-Pohjanmaan murteessa. »Meillä ov viälä vähä kontua kuakkimata» (Alahärmä). Vanhoissa sanakirjoissa ei merkityksestä ole muuta mainintaa kuin Ganderin *kondo newa* 'dy, palus', Renvallin *konto-neva* 'palus' ja Lönnrothin *konto-neva* 'kärr'.

Osittain edellisen ryhmän alueella ja lisäksi etelämpänä Etelä-Pohjanmaan murteessa sekä paikoin Ylä-Satakunnassa tunnetaan *konto* 'turpeen, suomättään, sammalen' merkityksessä. Myös Länsipohjasta on samanlaisia tietoja. 'Mätäs'-merkityksestä on myös joitakin murretietoja.

Muualla päin länsimurteita, joissa *konto* tunnetaan, sana ei liity suohon, vaan sillä on mm. seuraavia merkityksiä: 'pöly, tomu, roska, jäte, rehu, lahoavat lehdet, ruoho, lahoavat puut, romu, vanha varasto'. Vanhoissa sanakirjoissa näitä merkityksiä on jo Jusleniukselta lähtien.

Aivan pienellä alueella Etelä-Pohjanmaan murteen ympärillä tunnetaan *konteikko*-johdos. Merkityksiksi mainitaan 'maa, jossa on paksu rahkasammal ja korkeita sammalmättäitä' (Evijärvi), 'sammalta, kanervaa ja vaivaiskoivua kasvava korpi' (Lappajärvi). Sanakirjatietoja ei *konteikosta* ole. Se on *kontu*-sanana johdos, jossa on johtimena *-kko* (Hakulinen, SKRK I s. 136).

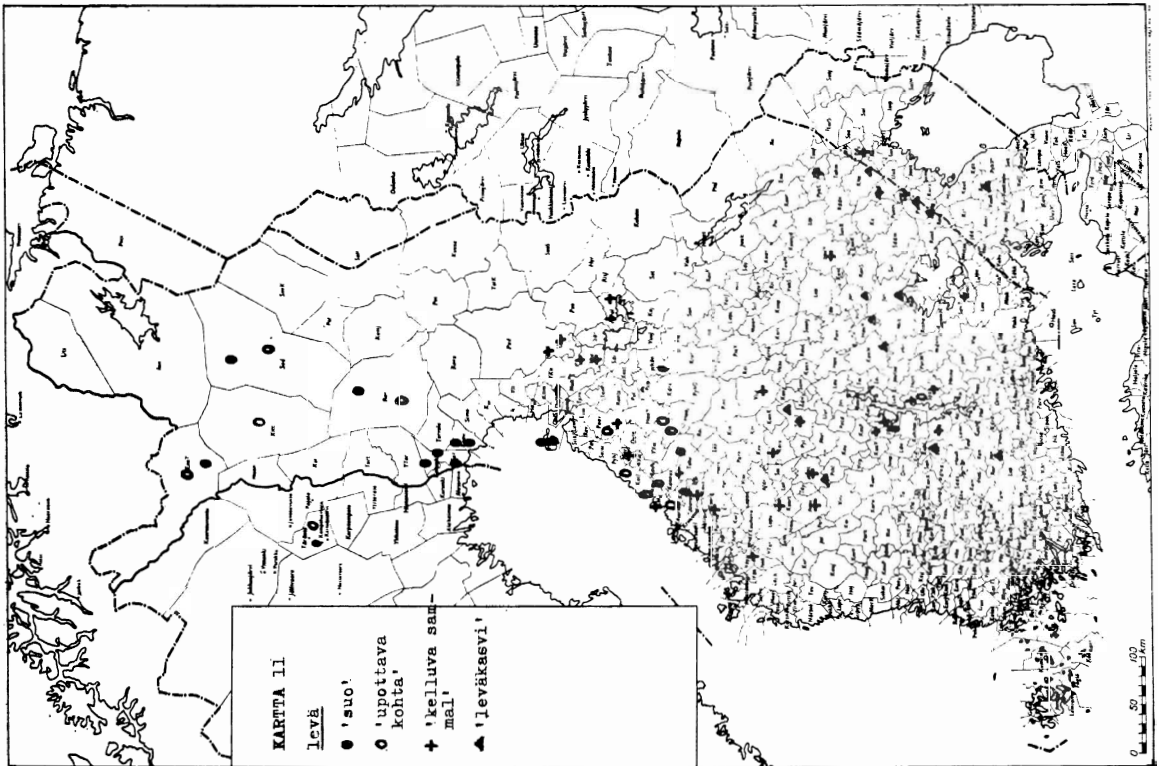
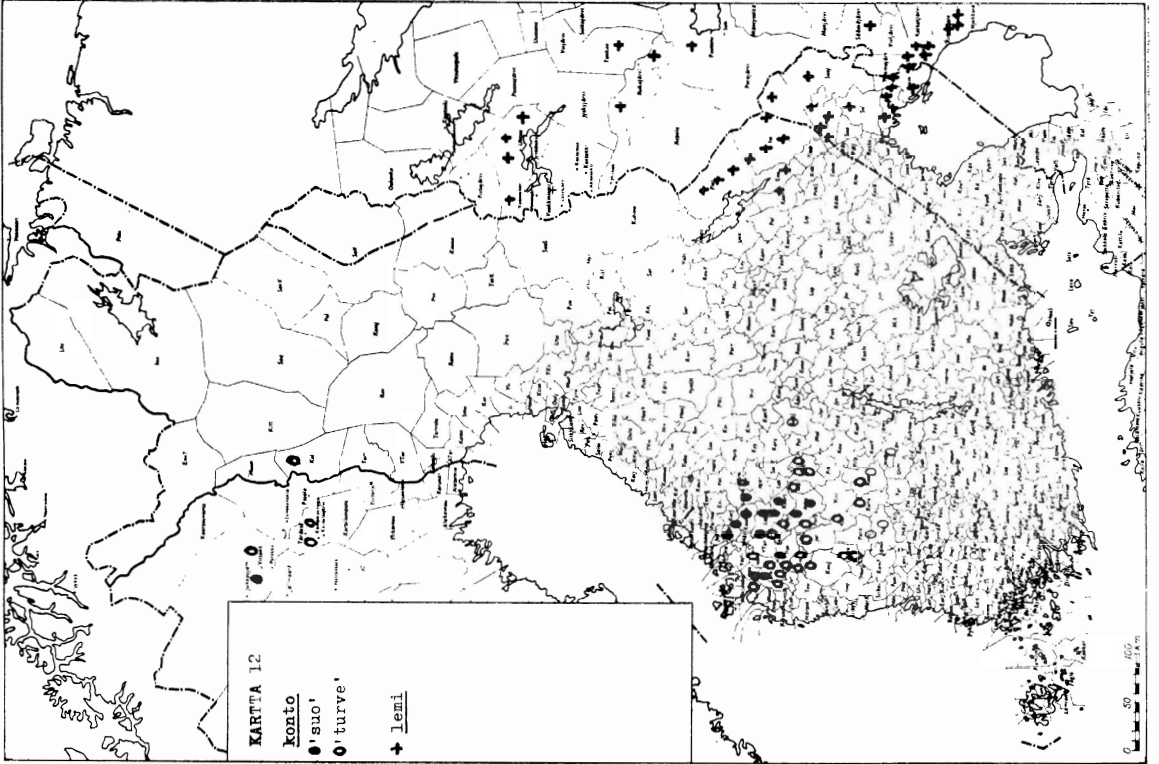
Toivosen etymologisessa sanakirjassa on *kontu*, *-to*-sanalle esitetty vastine karjalasta, jossa merkitys on 'rehu, murto, elukanruoka'. Myös virossa on epävarmoja vastineita: *konnu* 'lakeus, aavikko', *konnunmaa* 'vetinen, hedelmätön maa' jne.

Niin kaukaisilta kuin *konto*-sanana eri merkitykset keskenään näyttävätkin, lienee kuitenkin mahdollista olettaa merkityksenkehitystä niiden välillä.

JOITAKIN HARVINAISIA SUONNIMITYKSIÄ

Lopuksi lienee paikallaan lyhyesti mainita niitä suohon liittyviä sanoja, joita tunnetaan vain joillakin suppeilla alueilla suomen murteissa.

Lemi on aivan paikallinen suohon liittyvä sana, jota tavataan vain itäisimmissä Pohjois-Karjalan murteissa sekä karjala-aunuksessa. (Kartta 12). Sen merkityksiä ovat 'pehmeä suo', 'suosilmäke', 'veden päällä kasvava sammalkerros' jne. Lönn-

rotin sanakirjassa *lemi* on ensiksi mainittu. Merkityksenä on 'sankt kärr, vät äng'.

Lemin lisäksi sen johdoksia *lemeikkö*, *lemikkö* ja *lemesikkö* tavataan murteista.

Suomen ja karja-aunuksen lisäksi sanaa tavataan lyydissä. Näyttäisi siltä, että *lemi* olisi lainautunut suomeen karjala-aunuksesta päin. Toisena mahdollisuutena voisi olettaa sanan periytyneen muinais-karjalasta asti. *Toivosen* mukaan sana on lainautunut venäjään (SKES).

Samaten kuin edellinen on *sulkk*-sana-kin varsin paikallinen nimitys. Sanasta, joka esiintyy paikoin myös *sulku*-asuisena, on tietoja Etelä-Pohjanmaalta ja parista naapuripitäjästä. Merkityksiä ovat 'pieni neva' ja 'nevan tai rämäkön tapainen kapea syväne, johon tavallisesti laskee vettä joltakin suuremmalta nevalta'. Esimerkki Alavudelta: »Se talavitiä menöö monen nevasulukun ylitte». Vain Lönnrotin sanakirjan lisävihkossa on *sulkk* 'sumpig dald'.

Sanan merkitystä silmäiltäessä huomataan selvästi, että siinä korostetaan *sulkon* olevan korkeampien maitten ympäröimä tai nevan kapea osa. Tuntuu näin ollen luonnolliselta ajatella sanan kuuluvaksi samaan pesyeeseen kuin *sulkea*, *sulku* jne.

Leija-kantaiset suosanat *leijas*, *leijakka* ja *leijanto* ovat tuttuja vain Turun pohjoispuolella olevissa lounaismurteissa. Merkityksinä on 'pehmeä ranta-alue', 'hyllyvä suo', tai 'upottava kohta' ja 'kelluva sammalkerros'. Kannaksi on oletettava juuri *leija*, joka on merkitykseltään lähellä mainittuja johdoksia.

Pohjois-Karjalan murteissa ja naapurios-
tossa tunnetaan *kuplus*-sana ja sen rin-

nakkaisjohdokset *kupleikko* ja *kuplusta*. Sanoilla on seuraavia merkityksiä: 'kelluva kasvikerros', 'silmäke', 'suossa oleva hyllyvä kohta' jne.

Sanat kuuluvat samaan pesyeeseen kuin *kupla*, *kuula* jne. Sanoilla on vastineita karjalassa, aunuksessa, lyydissä, virossa sekä lapissa, tseremisissä, vogulissa, ostjakissa ja unkarissa (SKES).

Pohjois-Karjalan pohjoisosissa sekä Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan murteissa tunnetaan *vataikko* ja *vateikko*-sanat. Merkityksiksi mainitaan 'pajukkoa kasvava suomaa', 'sakea pieni metsä', 'räme', 'varvikko' jne. Oletettavasti sanat kuuluvat samaan pesyeeseen kuin Puolangalla tavattavat *vadas* ja *vade*-sanat, joilla tarkoitetaan 'soilla kasvavia vaivaiskoivuja, vesoia'.

Hatelo, *hateikko* ja *hatelikko* ovat kaikki Pohjois-Karjalan murteiden sanoja, jotka merkitsevät 'harvapuista suota', 'harvaa metsää', 'suonreunaa' ja 'rämettä'. Kysymyksessä lienee deskriptiivisuonteinen sanapesye, jonka kantasanaksi voisi olettaa *hata*-sanaa. Sen merkitykset ovat lähellä suohon liittyvien johdosten merkityksiä. (Vrt. SKES.)

Ehkä lopuksi on vain lueteltava ne sanat, jotka eivät varsinaisesti liity suohon, mutta joiden jokin merkitys tulee lähelle soista maisemaa: *aaje*, *aaju*, *aajeikko*, *rieme*, *rummakko*, *hohma*, *aho*, *hyölö*, *hyöle*, *hyölä*, *huolo*, *hyöleikkö*, *hyölökkö*, *hyöläke*, *koreikko*, *tohka*, *lölvä* ja *mammo*. Useimmat ovat reskriptiivisanoja ja ovat siten hyvinkin paikallisia, mutta varsin osuvia ilmauksia.

LÄHTEET

SUO-lehden n:o:ssa 4 v. 1959 s. 14 mainittujen lähteiden lisäksi on käytetty seuraavia:

a) sanakirjat

Nielsen - NIELSEN, KONRAD Lappisk ordbok III. Oslo 1938.

Schroderus - SCHRODERUS, ERICUS Lexicon Latino-scondicum 1637. Uppsala 1941.

b) Muu kirjallisuus

ITKONEN, T. I. Suomen lappalaiset vuoteen 1945. Ensimmäinen osa. Porvoo 1948.

**ON THE CENTRAL BOG VOCABULARY OF THE FINNISH VERNACULAR LANGUAGE,
PART II.**

Korpi is known nearly all over Finland. References to this word are least in Peräpohjola (the ultimate North). (Map No. 7.) The principal meaning is 'wet, low-lying (spruce-) wooded area'. Particularly in the south-western dialects **korpi** has the significance of 'dense, gloomy forest'. Its tenor of 'distant uninhabited (forest) region' is thought to be of literary origin. The word has its counterparts in the closely related languages and questionably also in Vogulic and Samoyedic.

Apa is one of the special bog appellations in Peräpohjola. It means either an 'open, treeless bog' or an 'open stretch of sea' (cf. *neva*). (Map No. 8.) It is a loan from Lappish, which has probably received the word by derivation from some Scandinavian language form. The Old Norse *haf*, 'sea; open sea outside a fjord' has been mentioned as an uncertain possible source of loan.

Jänkä, **vuotso** and **vuoma** are appellations of bogs in Peräpohjola. (Maps No. 9 and 10.) **Jänkä** has its counterparts in Lappish, Ziryanian, Vogulic and Ostyak. **Vuotso** and **vuoma** are loans from Lappish.

Levä has been reported from all over the region of Finnish dialects. (Map No. 11.) It has numerous different meanings: 'bog', 'quaggy spot', 'floating moss', and 'alga'. A questionable Germanic origin has been suggested for this word.

Konto and **konteikko** are words of very circumscribed occurrence encountered only in the dialect of southern Pohjanmaa (Ostrobothnia) and in neighbouring areas. (Map No. 12.) Among others, it has the meanings 'Sphagnum bog, burned-over marsh land, peat'. It has its counterpart in Carelia and possibly in Estonia.

There is a fairly great number of words encountered in a very limited area in one dialect or another. Such words are, e.g., **lemi** (Map No. 12); **sulkko**; the words **leijas**, **leijakka** and **leijanto** having the base **leija**; **kuplus**, **kuplusta** and **kupleikko**; **vataikko** and **vateikko**; **hätelo**, **hateikko** and **hatelikko** etc. Most of these words of descriptive character.